

SERIA MONOGRAFII NAUKOWYCH UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

SCRIPTA HUMANA

TOM 11

*KOBIETY-PISARKI,
KOBIETY-BOHATERKI*

REDAKCJA NAUKOWA

Nel Bielniak, Aleksandra Urban-Podolan

Uniwersytet Zielonogórski

SERIA MONOGRAFII NAUKOWYCH
Uniwersytetu Zielonogórskiego

/

**Scripta
Humana
Vol. 11**

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Dorota Kulczycka (redaktor naczelny), Wolfgang Brylla (zastępca redaktora naczelnego), Sławomir Kufel, Małgorzata Łuczyk, Marzanna Użdżicka, Paweł Zimniak

RADA REDAKCYJNA SERII

Magda Mansour Hasabelnaby (Egipt), Karel Komárek (Czechy), Vyacheslav Nikolaevich Krylov (Rosja), Leszek Libera, Jarosław Ławski, Piotr Michałowski, Małgorzata Mikołajczak, Laura Quercioli Mincer (Włochy), Alexander Wöll (Niemcy)

W serii ukazały się:

Interpretacje i reinterpretacje, red. D. Kulczycka, M. Mikołajczak, Zielona Góra 2013 (t. 1)

Historia i historie, red. D. Kulczycka, R. Szyber, Zielona Góra 2014 (t. 2)

Eugeniusz Sue. Życie – twórczość – recepcja, red. D. Kulczycka, A. Narolska, Zielona Góra 2014 (t. 3)

„Obcy świat” w dyskursie europejskim, red. N. Bielniak, D. Kulczycka, Zielona Góra 2015 (t. 4)

Kryminał. Między tradycją a nowatorstwem, red. M. Rusczyńska, D. Kulczycka, W. Brylla, E. Gazdecka, Zielona Góra 2016 (t. 5)

Literatura a film, red. D. Kulczycka, M. Hernik-Młodzianowska, Zielona Góra 2016 (t. 6)

American Literature and Intercultural Discourses, red. A. Łobodziec i I. Filipczak, Zielona Góra 2016 (t. 7)

Kultura nie tylko literacka. W kręgu myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II, cz. 1, red. E. Bednarczyk-Stefaniak, A. Seul, Zielona Góra 2017 (t. 8)

Kryminał. Okna na świat, red. M. Rusczyńska, D. Kulczycka, W. Brylla, E. Gazdecka, Zielona Góra 2016 (t. 9)

Kultura nie tylko literacka. W kręgu myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II. Część 2, red. naukowa D. Kulczycka, A. Seul, Zielona Góra 2018 (t. 10)

From Essentialism to Choice: American Cultural Identities and Their Literary Representations, red. A. Łobodziec, B.N. Fondo, Zielona Góra 2018 (t. 12)

Ze srebrnego ekranu na papier. Ślady sztuki filmowej w literaturze, red. D. Kulczycka, Zielona Góra 2019 (t. 13)

Modernism Re-visited, red. U. Gołębiowska, M. Kubasiewicz (t. 14)

Zaproszenia do współtworzenia następnych tomów monografii znajdują się na stronie internetowej:
<http://www.ifp.uz.zgora.pl/index.php/badania-naukowe/scripta-humana/108-zaproszenia>

STARANIEM I NAKŁADEM JEDNOSTEK

Wydziału Humanistycznego
Uniwersytetu Zielonogórskiego
i Instytutu Filologii Polskiej

SERIA MONOGRAFII NAUKOWYCH
Uniwersytetu Zielonogórskiego

/
**Scripta
Humana
Vol. 11**

Zielona Góra 2018

Kobiety-pisarki,
kobiety-bohaterki

Redakcja naukowa
Nel Bielniak
Aleksandra Urban-Podolan

RADA WYDAWNICZA

Andrzej Pieczyński (przewodniczący), Katarzyna Baldy-Chudzik, Van Cao Long,
Rafał Ciesielski, Roman Gielerak, Bohdan Halczak, Małgorzata Konopnicka,
Krzysztof Kula, Ewa Majcherek, Marian Nowak, Janina Stankiewicz, Anna Walicka,
Zdzisław Wołk, Agnieszka Ziółkowska, Franciszek Runiec (sekretarz)

RECENZENT

Halina Mazurek

PROJEKT TYPOGRAFICZNY

Anna Strzyżewska

SKŁAD

Arkadiusz Sroka

PROJEKT OKŁADKI

Grzegorz Kalisiak

Anna Strzyżewska

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2018

ISBN 978-83-7842-358-4

ISSN 2657-5906

OFICyna WYDAWNICZA UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO
65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel./faks (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Od Redakcji	7
-------------------	---

KOBIETA I KOBIECOŚĆ WE WSCHODNIOŚLÓWIAŃSKIM KRĘGU KULTUROWYM

Magdalena Dąbrowska

O słowniku pisarek rosyjskich Nikołaja Golicyna i odpowiedzi na niego Stiepana Ponomariowa (1889-1891)	13
--	----

Elena Janczuk (Елена Янчук)

„Я так и не обжила другую часть себя – свое тело...”: телесность в творчестве Марины Цветаевой	23
--	----

Patryk Witczak

Obraz kosmosu rodzinnego w prozie kobiecej pierwszej fali emigracji rosyjskiej (na materiale wybranych utworów Niny Berberowej i Iriny Odojewcewej)	45
---	----

Hałyna Khomenko (Галина Хоменко)

He/амазонянка із кола Хвильового: агонія як від(на)родження	57
---	----

Liliana Kalita

(Nie)widzialne seniorki. Wizerunek kobiety starzejącej się w najnowszej literaturze rosyjskiej	73
--	----

KONTERFEKTY KOBIECOŚCI W LITERATURZE POLSKIEJ

Marta Ruszczyńska

Bohaterki słowiańskiej historii. Królowe, kapłanki i ofiarnice w utworach Juliusza Słowackiego (na wybranych przykładach)	89
---	----

Jesica Woźniak

Obrazy kobiecości w perspektywie geopoetyki ludowych powieści Józefa Ignacego Kraszewskiego	101
---	-----

Elżbieta Gazdecka

Gry Joanny Chmielewskiej	113
--------------------------------	-----

ZACHODNIOEUROPEJSKIE PISARSTWO KOBIECE

Mirosława Kubasiewicz

Niemożliwość egzystencji autentycznej w świecie patriarchalnym w opowiadaniu Katherine Mansfield <i>Frau Brechenmacher idzie na wesele</i>	123
--	-----

Ewa Tichoniuk-Wawrowicz	
„Jesteście najlepszym, co mam”. Oriana Fallaci jako córka	133
Marta Ratajczak	
Odziedziczona trauma, czyli kobiece doświadczanie pamięci regionalnej na przykładzie Śląska w powieści Ulrike Draesner <i>Sieben Sprünge vom Rand der Welt (Siedem skoków z krańca świata)</i>	149
Noty o Autorach	163
Indeks	167

OD REDAKCJI

Prezentowany, jedenasty już, tom serii wydawniczej „Scripta Humana” oscyluje wokół problematyki dotyczącej kobiet, ich twórczości i działalności. Zamyśl monografii *Kobiety-pisarki, kobiety-bohaterki* zrodził się bowiem z chęci stworzenia interdyscyplinarnej pracy zbiorowej ukazującej zarówno różne modele kobiecej twórczości, jak i wielość kreacji postaci kobiecych w literaturze.

Odmienne sposoby myślenia o kobiecie i kobiecości, uwarunkowane czynnikami biologicznymi, geograficznymi, kulturowymi, historycznymi i in., bodaj najbardziej wyraziście, a przy tym różnorodnie, odzwierciedlają się na kartach utworów literackich. Tworzone zarówno przez same kobiety, jak i o nich, składają się one na dynamiczny, ewoluujący i wciąż aktualny dyskurs¹, przy tym – co istotne – zdeterminowany płcią autora/autorki. Heterogeniczność proponowanej problematyki wciąż stanowi inspirującą wyzwanie badawcze, o czym świadczą dowodnie teksty składające się na niniejszy tom. Charakteryzują się one bowiem różnorodnym autorskim spojrzeniem i instrumentarium badawczym, podejmują ponadto zarówno zagadnienia nowe i rzadko poruszane, jak i przypominają tematy znane, ale w sposób nieszablonowy przedstawiają pomijane do tej pory wątki.

Zdaniem Kamili Budrowskiej „myślenie o kategorii »kobiecości« nie może być oderwane od konkretnej sytuacji historycznej, wypełnianie jej bowiem treścią różni się w każdej epoce”², dlatego też zgromadzone w tomie artykuły cechuje znaczna rozpiętość czasowa (od dziewiętnastowiecznych zjawisk literackich po najnowsze), a także duże zróżnicowanie tematyczne. W kręgu zainteresowania jedenastu badaczy

1 Na niegasnącą popularność tej problematyki wśród badaczy reprezentujących różne dziedziny nauki wskazują m.in. ukazujące się regularnie publikacje. *Ad exemplum* wymienimy tylko kilka: *Beatrycze i inne: mity kobiet w literaturze i kulturze*, pod red. G. Borkowskiej, L. Wiśniewskiej, Gdańsk 2010; A. Kowalczyk, *Brakująca połowa dziejów. Krótka historia kobiet na ziemiach polskich*, Warszawa 2018; *Gender: kobieta w kulturze i społeczeństwie*, pod red. B. Kowalskiej, K. Zielińskiej, B. Koschalki, Kraków 2009; M. Bogucka, *Gorsza płeć: kobieta w dziejach Europy od antyku po wiek XXI*, Warszawa 2005; *Kobieta w literaturze i kulturze*, pod red. D. Mazurek, Lublin 2004; *Kobieta w kulturze – kultura w kobiecie: studia interdyscyplinarne*, pod red. nauk. A. Chybickiej, M. Kaźmierczak, Kraków 2006; *Oczekiwania kobiet i wobec kobiet: stereotypy i wzorce kobiecości w kulturze europejskiej i amerykańskiej*, pod red. B. Płonki-Syroki, J. Radziszewskiej, A. Szlagowskiej, Warszawa 2007; *Wizerunek kobiety na przestrzeni wieków*, pod red. A. Pierścińskiej-Maruszewskiej, B. Bakalarz-Kowalskiej, T. Grudniewskiego, Ostrowiec Świętokrzyski 2009.

2 K. Budrowska, *Kobieta w procesie literackiego komunikowania. Rozważania teoretycznoliterackie i nie tylko*, „Teksty Drugie” 2004, nr 1-2, s. 283.

reprezentujących krajowe i zagraniczne ośrodki akademickie znalazła się bowiem literatura rosyjska, ukraińska, polska, włoska, niemiecka i anglojęzyczna. Pozwoliło to podzielić zasadniczą część książki na trzy bloki tematyczne.

W najobszerniejszej części pierwszej (*Kobieta i kobiecość we wschodniosłowiańskim kręgu kulturowym*) zaprezentowane zostały studia z zakresu literatury rosyjskiej i ukraińskiej. Autorka pierwszego szkicu, Magdalena Dąbrowska, przypomina postaci dwóch czołowych bibliografów XIX stulecia (Nikołaja Golicyna i Stiepana Ponomariowa), którzy podjęli najpoważniejsze próby opracowania twórczości literackiej (i nierzadko nie tylko takiej) kobiet rosyjskich w postaci słownika. Badaczka omawia ponadto wybrane hasła słownikowe. Następny tekst, autorstwa Eleny Janczuk (Елена Янчук), przynosi rozważania na temat cielesności w twórczości Mariny Cwietajewej (także okresu emigracji). Zdaniem warszawskiej rusycystki szczególne miejsce w Cwietajewowskim doświadczeniu ciała zajmuje pierś. Rosyjska poetka postrzega bowiem pierś m.in. jako siedzibę serca, oddechu, głosu czy duszy lub jako membranę różnych, zewnętrznych względem ciała wydarzeń. Kolejne przedstawicielki pierwszej fali rosyjskiej emigracji, Nina Berberowa i Irina Odojewcewa, zostały zaprezentowane w artykule Patryka Witczaka. Autor podkreśla, że pisarki te, wiernie odmalowując na kartach swoich utworów nową emigracyjną rzeczywistość z wpisanym weń rozkładem kosmosu rodzinnego, nie zapominały jednocześnie o uniwersalnych problemach ludzkiej egzystencji. Z kolei Hałyna Khomenko (Галина Хоменко) przybliżyła postać Nadii Surowcowej, ukraińskiej inteligentki, emancypantki i patriotki związanej z ukraińskim ugrupowaniem literackim Waplite, powołanym do życia z inicjatywy Mykoły Chwyłowego. Autorka poddaje analizie pomijaną dotychczas przez badaczy nowelę *Wiosno!*, proponując nowe dekonstruktywne odczytanie tradycji feministycznej. Natomiast Liliana Kalita, autorka ostatniego tekstu w tej części tomu, przygląda się portretom kobiet doświadczających procesu starzenia się w najnowszej literaturze rosyjskiej. Na przykładzie wybranych utworów Niny Katerli, Ludmiły Pietruszewskiej, Wiktorii Tokariewej, Swietłany Wasilenko i Iriny Polanskiej badaczka omawia złożoną sytuację społeczną i egzystencjalną seniorek żyjących w postsowieckiej rzeczywistości.

W drugiej części (*Konterfekty kobiecości w literaturze polskiej*) zgrupowane zostały teksty poświęcone literaturze polskiej. Ten blok tematyczny otwiera artykuł Marty Ruszczyńskiej stanowiący próbę ukazania postaci kobiecych w utworach Juliusza Słowackiego w kontekście słowiańskiej historii. Według autorki poeta w swoisty sobie sposób opowiada własną wersję słowiańskiej prehistorii, nawiązując zarówno do naszej narodowej historii w dobie romantyzmu, jak i do greckiego mitu o Ifigenii, przedstawiając zarazem żeńskie doświadczenie w zmaganiu z fatalizmem losu. Postaci kobiece znalazły się także w centrum zainteresowania autorki następnego studium. Jesica Woźniak jednakże podjęła się zadania zbadania cyklu ludowych powieści J.I. Kraszewskiego

z wykorzystaniem narzędzi geopoetyki, co pozwoliło wykazać, że jednymi z nadrzędnych determinantów zachowania bohaterek są właśnie elementy geograficzno-regionalne. Tę część monografii zamyka artykuł Elżbiety Gazdeckiej, będący w zamierzeniu autorki przyczynkiem do dyskusji o znaczeniu pojęcia „gra” w literaturoznawstwie. Badaczka omawia różne kategorie gier i mikrogier licznie występujące w twórczości Joanny Chmielewskiej.

W trzeciej części monografii (*Zachodnioeuropejskie pisarstwo kobiece*) zebrane zostały artykuły zgłębiające wyłącznie twórczość pisarek reprezentujących zachodnioeuropejski krąg kulturowy. Opowiadanie *Frau Brechenmacher idzie na wesele* Katherine Mansfield (nowozelandzkiej pisarki, która jednakże związała swoje dorosłe życie z Europą) posłużyło Mirosławie Kubasiewicz za punkt wyjścia do rozważań o przeszkodach uniemożliwiających kobietom egzystencję autentyczną w świecie patriarchalnym. Natomiast Ewa Tichoniuk-Wawrowicz przeanalizowała teksty literackie i wywiady Oriany Fallaci pod kątem jej relacji z rodzicami. W twórczości florenckiej pisarki silnie nasyconej pierwiastkiem autobiograficznym wyraźnie zaznacza się tendencja do idealizacji rodziców i podkreślania ich nietuzinkowości. Ten sielski obraz więzi rodzinnych zaburza jedynie wykluczenie żeń siostr. W artykule wieńczącym monografię Marta Ratajczak sięga po jedną z najnowszych powieści współczesnej niemieckiej pisarki Ulrike Draesner dotyczącej problemu przesiedleń i (po)wojennej historii wielokulturowego Śląska. Germanistka posiłkuje się kategorią pamięci, by zobrazować kobiece doznawanie świata i historii (zwłaszcza regionalnej) i unaocznic wpływ traumatycznych doświadczeń na następne generacje.

Zapraszamy do lektury tomu, wyrażając nadzieję, że jakkolwiek artykuły w nim zawarte nie wyczerpują problemu, to ze względu na duże zróżnicowanie tematyczne i interdyscyplinarne podejście badawcze, uwzględniające złożoność materii, nie tylko zaspokoją oczekiwania poznawcze Czytelnika, lecz będą także inspiracją do dalszej refleksji nad rolą kobiet (twórczyń i bohaterek literackich) w historii, kulturze i literaturze.